

УДК 303.43: 330.131.7

**ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ НА
РЕКРЕАЦІЙНИХ ТЕРИТОРІЯХ ТРАНСКОРДОННОГО СТАТУСУ
(НА ПРИКЛАДІ НИЖНЬОДУНАЙСЬКОГО РЕГІОНУ)**

Галушкіна Т. П., Карпенко О. О., Біньковська О.В.

Розглядаються ключові вектори та структурні компоненти формування стратегії ризик-менеджменту на рекреаційних територіях транскордонного статусу на прикладі Нижньодунайського регіону.

Постановка проблеми. Україна проголошує вступ до ЄС як свою стратегічну мету, а питання охорони довкілля як один з пріоритетів європейської інтеграції. Вимоги щодо вступу до Європейського Союзу передбачають впровадження протягом нетривалого перехідного періоду стратегії сталого розвитку не лише на рівні документів, а й її реалізацію на практиці. Тому збереження та відновлення біологічного і ландшафтного різноманіття, в тому числі і в басейні Дунаю, повинно стати одним з головних завдань державної політики України, а участь у впровадженні Дунайської стратегії та Плану дій — пріоритетом транскордонного співробітництва [1].

Нижньодунайський регіон є частиною основного міжнародного гідрологічного басейну та екологічного коридору. Цей регіон також важливий з перспективи реалізації задекларованих Україною напрямків європейської інтеграції, зокрема реалізації принципів Європейської рамкової водної конвенції, що передбачає басейновий принцип управління водними ресурсами. До того ж для України важливою є участь у втіленні низки директив ЄС, зокрема, Директиви 2007/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про управління та оцінку ризиками від повені» від 23 жовтня 2007 р. (Протипаводкова директива ЄС), що також повинно бути включено до реалізації Дунайської стратегії в Україні.

Розуміючи необхідність забезпечення балансу екологічних, економічних та соціальних інтересів як необхідної умови сталого розвитку регіону, Європейська комісія 8 грудня 2010 року затвердила Європейську стратегію розвитку Дунайського регіону, а також План дій щодо реалізації цієї стратегії. Стратегія є унікальним для ЄС документом, оскільки практично вперше в своїй історії Євросоюз розробив комплексну

стратегію для басейну конкретної річки [1]. Однак, формат плану ризик-менеджменту в територіальному контексті в ньому чітко не прописаний.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Ідеологія ризик-менеджменту, особливо в територіальному контексті, на сьогодні є недостатньо сформованою як в науковому, так і в практичному сенсі. Разом з тим необхідно констатувати те, що визначення величини прийняттого ризику є досить складним питанням не тільки для України, але й для розвинутих держав. У процесі дослідження було визначено, що методологія оцінки ризику в Україні на законодавчому рівні ще остаточно не сформована. Однак, існує вже певна «дорожня карта» у вигляді Закону України «Про основи державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21.12.2012 №2818-VI, яка передбачає, крім усього іншого декларацію підготовки «до 2015 року державної цільової програми проведення оцінки та запобігання ризиків здоров'ю населення України від чинників навколишнього природного середовища, що передбачає застосування методології оцінки ризику; запровадження до 2020 року керованого управління екологічним ризиком (включаючи випадки надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру)».

Між тим, методологія оцінки ризику в просторовому контексті повинна базуватися на відповідності її принципів Європейським директивам, зокрема:

✓ Директиві 2000/60/ ЄС Європейського Парламенту і Ради «Про встановлення рамок діяльності Співтовариства в галузі водної політики» від 23 жовтня 2000 р. (Водна рамкова директива ЄС);

✓ Директиві 2007/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради. «Про управління та оцінку ризиками від повені» від 23 жовтня 2007 р. (Протипаводкова директива ЄС);

✓ Директиві Ради 91/271 /ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про очистку міських стічних вод» від 21 травня 1991 р;

✓ Директиві Ради 96/82/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про контроль за безпекою внаслідок серйозних аварій, пов'язаних з викидами небезпечних речовин» від 9 січня 1996 р (Директива Севесо ЄС);

✓ Директиві Ради 91/676/ЄЕС Європейського Парламенту та Ради «Про захист вод від забруднення, спричиненого нітратами із сільськогосподарських джерел» від 12 Січня 1991 р. (Директива про нітрати ЄС);

✓ Директиві 92/43/ЕЕС Європейського Парламенту та Ради «Про збереження природних типів оселищ та видів природної фауни і флори» від 21 травня 1992 р.(Директива про оселища ЄС).

Підсумовуючи усе вищевикладене, варто зазначити, що відповідна ситуація визначає необхідність наукового обґрунтування та розробки методичних підходів з оцінки ризику конкретно просторового контексту, що вимагає ретельного вивчення існуючих міжнародних та національних підходів до вирішення цього завдання.

Формування цілей статті. Метою дослідження є визначення стратегічних векторів ризик-менеджменту на транскордонному рівні (на прикладі Нижньодунайського регіону).

Вклад основного матеріалу дослідження. Необхідно відмітити, що в Україні розташовані найбільш цінні з природоохоронної точки зору території, що збереглися у наближеному до природного стану, зокрема, в дельті Дунаю. Недарма Всесвітній фонд дикої природи (ВВФ) відніс їх до 200-от найважливіших в екологічному і природоохоронному аспекті регіонів світу.

За оцінками незалежних експертів в Нижньодунайському регіоні існує значний потенціал для розвитку сільського зеленого туризму (агротуризму) та лікувально-оздоровчого туризму. Крім того, в силу наявності відповідних природних ресурсів (великих річок, великих озер і т.д.) в регіоні існують значні передумови для розвитку міжнародного водного туризму.

По своєму туристично – рекреаційному потенціалу регіон (переважно Ізмаїльський та Кілійський райони) займає значне положення в Одеській області. Кілійський район, де розташована найцінніша приморська частина української дельти Дунаю, чорноморське узбережжя та унікальне містечко Вилкове, має унікальні природні можливості для розвитку різних видів туризму, головним чином екологічного и «зеленого», пляжного та надання різнопланових рекреаційних послуг. В останній час цей район розглядається як «територія пріоритетного розвитку туризму».

Однак, незважаючи на унікальні природо-ресурсні можливості, можна констатувати, що Українське Придунав'я зараз знаходиться в деякому занепаді. Однією з основних проблем, що стримують його економічний розвиток згідно з постулатами Концепції Державної цільової регіональної програми розвитку Українського Придунав'я на 2014-2017 роки [2], є складна екологічна ситуація.

Останній чинник обумовлений тим, що в Придунав'ї розташовано 40 об'єктів обласного рівня, які є екологічно небезпечними, зокрема, Ізмаїльський целюлозно-картонний комбінат, який включено до списку 100 найбільших забруднювачів в Україні. Має місце транскордонне перенесення забруднюючих речовин із сусідніх країн.. Наприклад,

екологічні загрози в транскордонному аспекті несе в собі нафтовий термінал поблизу молдавського селища Джурджулешти.

При цьому сучасна особливість екологічного стану регіону, як і в цілому країни, полягає в тому, що складна екологічна ситуація співпала з економічною кризою, яка супроводжується підвищенням частки застарілих технологій і обладнання, зниженням рівня модернізації, оновлення виробництва. Зношеність та низький рівень виробничих основних фондів зумовлюють високу ресурсомісткість виробництва, а застаріла технологічна база призводить до утворення великої кількості відходів, у тому числі токсичних, що негативно впливає на екосистеми регіону, де за офіційними даними, розташовано 617 сміттєзвалищ та місць зберігання хімічних засобів захисту рослин, які займають площу понад 1000 га та в переважній більшості не відповідають екологічним та санітарним вимогам, а також є основним джерелом екологічної небезпеки на регіональному рівні. Розглядаючи загальну динаміку та кількісну характеристику відходів в межах Одеського регіону, варто зазначити, що 84,3% сумарної кількості відходів області зберігаються на території м. Одеса, м. Ізмаїл та Ізмаїльського району, що посилює ступінь транскордонної загрози. При цьому стан Придунайського регіону в цілому свідчить про тенденцію до їх збільшення за останні роки (крім Ренійського). Ключовими екологічними аспектами в зоні Українського Придунав'я є потенційний негативний вплив сховищ для тимчасового зберігання непридатних до застосування пестицидів на якість сільськогосподарських угідь в межах санітарно-захисної зони (в даному випадку - 200м). На жаль, рівень забрудненості ґрунтів на теперішній час не визначено. Тому однозначно говорити про кількісну оцінку впливу звалищ ХЗЗР на стан ґрунтів не виявляється можливим.

Крім того, українська частина Нижнього Дунаю характеризується відсутністю міських очисних споруд, а також прийманням, зберіганням і використанням великих обсягів води з річки для зрошення (у тому числі вирощування рису) і рибництва. В результаті, значна кількість органічних поживних речовин накопичується у водосховищах (загалом в великих лиманах, розташованих в заплаві), що призводить до цвітіння водоростей і забруднення річки. Слід також зазначити, що є велика кількість могильників і звалищ хімічних відходів в межах прибережної смуги, які забруднюють ґрунтові води [3].

Особливу увагу в процесі управління водними ресурсами необхідно приділити потенційно небезпечним об'єктам, що розташовані в заплаві Дунаю і по берегах Придунайських озер: шкідливі виробництва,

необладнані склади отрутохімікатів, скотомогильники, звалища побутових відходів і т.п.

Вищезазначене свідчить про необхідність інтегрованого підходу до оцінки еколого-економічного ризику на транскордонному рівні.

Аналітичні оцінки свідчать, що стан довкілля в зоні Нижньодунайського регіону визначається як критичний, а соціальні індикатори значно нижчі в порівнянні з іншими районами регіону. Перш за все це стосується тривалості життя населення та рівня його екологозалежного захворювання.

Це потребує визначення кількісної оцінки ризику та подальшої розробки на її основі плану ризик-менеджменту з метою нівелювання екологічних та соціальних загроз.

На наш погляд, інституціональне забезпечення цього процесу в транскордонному контексті повинно бути трансформовано в напрямі:

- запровадження механізмів еколого-економічної санації і екоаудиту транскордонних територій.
- забезпечення прийняття програми поводження з небезпечними відходами як на загальнонаціональному так й регіональному рівні.
- створення інфраструктури із збирання, захоронення та переробки небезпечних відходів та інформування громадян із зазначених питань.

Відповідно до цих напрямів необхідно удосконалювати економічні важелі забезпечення екологічної безпеки на транскордонному рівні та запроваджувати льготні режими оподаткування та субсидування для відповідних суб'єктів господарювання з метою мінімізації негативного впливу на довкілля. Для цього доцільно створити регіональні центри з моніторингу еколого-економічного ризику, які будуть базуватися на засадах «зеленої» економіки та принципах транскордонної взаємодії і партнерства та сприяти вирішенню проблеми поліпшення якості довкілля на транскордонному рівні.

Враховуючи, що Одеська область входить до складу Української частини Дунайського регіону та має досить розвинені зв'язки з іншими регіонами Дунайського басейну, а також є членом міжрегіональних організацій, які залучені до реалізації Стратегії ЄС для Дунайського регіону, посилення рівня транскордонної взаємодії в напрямку визначення шляхів нівелювання існуючих загроз є вкрай важливим завданням, що включає визначення:

- ✓ Екологічних ризиків та загроз, в тому числі на транскордонному рівні

✓ Впливу забруднення на соціально-економічні параметри системи життєзабезпечення;

✓ Визнання Нижньодунайського регіону як полігону для дослідження впливу екологічних ризиків на життєдіяльність регіону та розвиток туристичної сфери;

Згідно з існуючими підходами, план ризик-менеджменту повинен включати (рис. 3):

- Оцінку існуючих загроз;
- Розробку стратегії нівелювання екологічного ризику;
- Координацію та контроль щодо джерел забруднення в межах конкретної території;
- Формування плану дій щодо управління ризиками в територіальному контексті;
- Інформування громадськості та постійний моніторинг екологічної ситуації;
- тощо.

Рис. 3. Концептуальна схема плану ризик-менеджменту територій

Реалізація запропонованого сценарію дій дозволить забезпечити належний рівень екологічної безпеки та послабити існуючі екологічні загрози для довкілля та соціуму в просторовому контексті.

При цьому план ризик-менеджменту потребує визначення чітких механізмів його формування відповідно до існуючого європейського досвіду та національної практики

Висновки. Наявність Європейської стратегії розвитку Дунайського регіону диктує потребу в розробленні та затвердженні екологічного плану ризик-менеджменту української частини Дунайського регіону. Відповідний документ сприяв би визначенню довгострокових пріоритетів розвитку туризму, заходів та ресурсів, необхідних для досягнення пріоритетних завдань, покращенню стратегічного планування регіонального розвитку областей, які входять до української частини Дунайського регіону, слугував би орієнтиром для інвесторів та міжнародних донорів. Необхідність такої стратегії обумовлюється й потребою у визначенні пріоритетів в сфері розвитку туризму в регіоні й у зв'язку з завершенням програмного періоду ЄС 2007-2013 і початком нового програмного періоду 2014-2020, в рамках якого Європейським Союзом будуть запропоновані нові фінансові можливості, в тому числі й для реалізації Дунайської стратегії з обов'язковим врахуванням екологічної компоненти.

Враховуючи вищезазначене, необхідно внести доповнення до формату Дунайської стратегії та чітко визначити в ній місце плану ризик-менеджменту регіону Українського Придунав'я відповідно до принципів «зеленої» економіки.

Література

1. План дій Європейської Стратегії Розвитку Дунайського регіону: аналіз та перспектива впровадження в Україні / За аг. Ред.. Кравченка О. В.– Львів: «Манускрипт», 2012.– 120с.
2. Про схвалення Концепції Державної цільової регіональної програми розвитку Українського Придунав'я на 2014-2017 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2013 р. № 1002-р/ Офіційний вісник України. 2014. - № 1. - стор. 38. - стаття 7.
3. Галушкіна Т.П. Екологічний ризик-менеджмент на засадах пріоритетів «зеленої» економіки в транскордонному контексті (на прикладі Нижньодунайського регіону України, Румунії, Республіки Молдова) : Аналітична записка / [Б.В. Буркинський, Т.П. Галушкіна, В.М. Осипов, К.О. Костецька, О.О. Карпенко, О.А. Єрмакова, Д.В. Булишева, Г.О.Тютюнник, О.В.Біньковська]. – 2015. – 13 с.

Програма формування національної екологічної мережі в Одеській області на 2005-2015 роки: Рішення від 18.11.2005 № 705 – IV [Електронний ресурс] / Одеська обласна рада. – Режим доступу: http://ecology.odessa.gov.ua/files/ecology_portal/doc/4-1-programa_ecomeregi.pdf

Abstact

Galushkina T., Karpenko O., Binkovskaya O

Formation of risk management strategies on the recreational areas of cross-border status (on the example of the Lower Danube region)

The key vectors and structural components of formation the risk management strategies on the recreation areas of cross-border status on the example of the Lower Danube region are examined .